

УДК 343.85:342.726

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/465-468

Олена ДМИТРИШИН

ад'юнкт кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
факультету № 3 Львівського
державного університету
внутрішніх справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ДИТИНИ

Проблема домашнього насильства в сім'ї є актуальною в усьому світі. Домашнє насильство є грубим порушенням прав людини. Щоденно воно здійснює посягання на найцінніші блага людини – життя і здоров'я, честь і гідність. Таке небезпечне явище відоме і сучасному українському суспільству, що підтверджується даними соціологічних опитувань населення України, за яким майже половина населення відчула на собі різні форми насильства, особливо діти [16, с. 280].

Захист дітей, забезпечення їхнього повноцінного розвитку – проблема національного значення, яка повинна розглядатися й розв'язуватися в різних контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному та, безумовно, юридичному. Мова йде про закріплення певними законами й іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог щодо організації життєдіяльності дитини [1, с. 89].

Першим міжнародним документом, у якому розглядалась проблема прав дитини, є Женевська декларація 1924 р., спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини, право дитини на допомогу, належне виховання, захист. Важливим документом стала прийнята 10.12.1948 Генеральною Асамблеєю ООН Загальна декларація прав людини (введена в дію з 1976 р.). У ній уперше зафіксовані основи захисту прав дітей [2, с. 206]. Свій розвиток Декларація отримала в пакетах прав людини, що гарантували рівні права всім дітям і забезпечення розв'язання їхніх основних соціальних проблем.

Генеральна Асамблея ООН 20.11.1959 прийняла Декларацію прав дитини – документ, який регулює становище дитини в сучасному суспільстві. Декларація складається з 10 принципів, якими проголошується, що дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист, надані умови та можливості, що дали б їй змогу розвиватись фізично, розумово, морально, духовно [2, с. 58].

Документом, де проголошується, що людство зобов'язане дати дітям усе найкраще, надійно забезпечити дитинство, яке гарантує в майбутньому розвиток повнолітніх громадян, стала Конвенція про права дитини, схвалена ООН 20.11.1989 [2, с. 69]. Україна ратифікувала Конвенцію в 1991 р. та внесла відповідні зміни до національного законодавства. Її ратифікували 189 країн світу. Серед тих, хто не ратифікував Конвенцію, – США й Сомалі.

Держави-сторони, зокрема, мають уживати на національному, двосторонньому й багатосторонньому рівнях усі необхідні заходи щодо протидії схиляння або примусу дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності, використання дітей з метою експлуатації в проституції або іншій незаконній сексуальній практиці, використання дітей з метою експлуатації в порнографії та порнографічних матеріалах; щодо запобігання викраденню дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанді в будь-яких цілях і в будь-якій формі. Вони повинні захищати дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини [5, с. 91].

Головні положення, які пронизують майже всі міжнародні правові акти, – це абсолютні заборони на жорстоке поводження з особою, передусім із дітьми. Цей принцип не має порушуватись у жодній ситуації без винятку. Але, на жаль, він порушується досить часто різними способами й у різних країнах [1, с. 90].

Україна слідом за іншими європейськими державами прийняла низку заходів щодо запобігання жорстокості та насильству над дітьми. Так, Конституція України [6], Закон України «Про охорону дитинства» [7], Закон України «Про соціальну роботу із сім'ями,

дітьми та молоддю» [8], Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [9], Сімейний кодекс України [10], Кримінальний кодекс України [11], Кримінальний процесуальний кодекс України [12] та інші законодавчі та нормативно-правові акти визначають право дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, усебічний розвиток і гарантують захист від насильства у будь-якому його прояві [3, с. 19].

Конституція України є тією юридичною базою, норми якої визначають та гарантують охорону і захист прав, свобод та інтересів сім'ї та людини. Це такі положення Конституції України, як: право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27); ніхто не може зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 32); право на звернення до державних інституцій (ст. 40); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41); право на житло (ст. 47); права та свободи людини й громадянина захищаються судом (ст. 55); право знати свої права та обов'язки (ст. 57) [6].

Лише після початку збройної агресії РФ проти України 24 лютого 2022 р. Верховна Рада України 20 червня 2022 р. ратифікувала Стамбульську конвенцію [3], яка є золотим стандартом прав жінок та дітей, що є частиною прав людини та європейських цінностей. 21 червня того ж року Закон про ратифікацію підписав Президент, і 01 листопада 2022 р. ця конвенція набрала чинності для України.

Положення конвенції передбачають, що права та інтереси потерпілих від насильства мають бути в центрі уваги незалежно від перебігу обставин в державі, що зобов'язує відповідні органи, установи до координованої співпраці між собою та з громадськими організаціями [4, с. 487].

Новий підхід із використанням європейських стандартів до вирішення проблеми домашнього насильства регламентують Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2671-VIII від 17.01.2019) [13] та Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» [14], нормативним підґрунтям для яких стали документи, що стосуються сімейного виховання та захисту прав дітей, які розглядалися вище: Конвенція ООН про права дитини, Європейська конвенція про здійснення прав дітей, – що базуються на принципах, визначених Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей [15].

Нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність закладів освіти з протидії жорсткому поводженню з дитиною, є:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 800 «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю»;
- наказ МОН України від 02.10.2018 № 1047 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами»;
- лист МОН України від 30.10.2018 № 1/9-656 «Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству стосовно дітей»;
- лист МОН України від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України».

До нормативно-правових актів, що регулюють діяльність закладів освіти з питань запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»;
- наказ МОН України від 02.10.2018 р. № 1047 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами»;

Що ж стосується протидії домашньому насильству, то можна відзначити, що

нормативно-правові акти з питань протидії цьому виду насильства охоплюють доволі широкий спектр проблем. Так, наприклад, було подано протягом майже двох років 14 законопроектів з питань протидії домашньому насильству та ухвалено низку нормативно-правових актів, серед яких:

– Закон України від 20.06.2022 «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»;

– Закон України від 01.07.2021 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі»;

– Указ Президента України від 21.09.2020 № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства»;

– розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 361-р «Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства»;

– розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 696-р «Про затвердження розподілу обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, у 2021 році»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 145 «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року»;

– наказ Міністерства соціальної політики України від 16.11.2021 № 649 «Про затвердження форми направлення особи, яка постраждала від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги».

Керуючись вищезазначеними документами, держава має гарантувати захист дитини від:

– усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;

– втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

– залучення до екстремістських релігійних психокультових угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Однак, незважаючи на відносно впорядковану нормативно-правову базу, результати наукових досліджень та аналіз практики щодо подолання наслідків домашнього насильства над дітьми доводять, що жорстокість і насильство продовжують поширюватися. Соціально-економічні кризові явища в Україні, такі як безробіття, байдужість до виховання молоді, зубожіння населення, безпосередньо впливають на формування молодого покоління в державі. Соціальна занедбаність неповнолітніх, відсутність чітких моральних орієнтирів сприяє виникненню та поширенню негативних явищ у середовищі неповнолітніх, що породжує злочинність. Не можна не згадати також той факт, що самого нормативно-правового регулювання замало для забезпечення ефективної протидії насильству щодо дітей. Таким чином, загалом чинне законодавство та міжнародно-правові акти врегульовують суспільні відносини щодо забезпечення захищеності дитини. Однак є низка прогалин та суперечностей, які потребують розв'язання.

1. Герасимчук С. Нормативно-правовий захист дитини від насильства. *Національний юридичний журнал. Теорія і практика*. 2017. С. 89–92.

2. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист : зб. документів. Київ : АТ «Видавництво «Столиця», 1998. Ч. II. 292 с.

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. Ратифіковано із заявами Законом України від 20.06.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

4. Рибачек В. К. Захист прав дітей в Україні в період військової агресії РФ // *A protection of rights for children is in Ukraine in the period of military aggression of Russian Federation : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 952 p. С. 729–749.

5. Система захисту дітей від жорстокого поводження : навч.-метод. посібник / за ред. : К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. Київ : Держсоцслужба, 2005. 396 с.

6. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
7. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top>.
8. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>.
9. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
13. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#top>.
14. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.
15. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.
16. Пивоваров В. В., Ілліна А. В. Кримінологічний аналіз законодавства про запобігання і протидію домашньому насильству. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 280–284.

УДК 342.9+347.426.6

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/468-470

Кянан ІМАНОВ

аспірант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
менеджер компанії (Азербайджан)

ВИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Проблеми адміністративно-правового регулювання відшкодування шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, виникають на різних рівнях правового регулювання. Зокрема, на найбільш загальному рівні вони проявляються у тому, що сьогодні у чинному законодавстві відсутня цілісна концепція правового регулювання відшкодування шкоди, завданої адміністративним правопорушенням: бракує усвідомлення того, як саме має конструюватися наведений правовий інститут, в рамках якої галузі права повинні розвиватися норми такого інституту (адміністративного, цивільного чи іншої галузі права), як саме має забезпечуватися таке відшкодування шкоди (відповідно до процедурних чи процесуальних норм, добровільно чи примусового, чи за комбінованими механізмами); не сконструйовано саме розуміння категорії «шкода, заподіяна адміністративним правопорушенням» тощо. Зазначені проблеми виникли, окрім іншого, і у зв'язку з наявністю загальної кризи у сфері правового регулювання адміністративно-деліктного права. На сьогодні не обрано напрямів його розвитку, не здійснюється дієвих заходів з його модернізації та удосконалення. Наведена концепція не сформувалася ані в науковій доктрині, ані на рівні напрацювань чи створення робочих груп щодо підготовки законопроектів.

Найбільш показовим та актуальним є розгляд правореалізаційної практики застосування законодавства про адміністративні правопорушення, на наш погляд, з аспекту розгляду судами справ про адміністративні правопорушення. Проаналізувавши значну кількість постанов судів першої інстанції у справах про адміністративні правопорушення, зауважимо, що у переважній (майже абсолютній) більшості випадків суди при вирішенні справи про притягнення до адміністративної відповідальності відмовляють у відшкодуванні шкоди, що заподіюється таким правопорушенням. Показовою у зазначеному контексті є підстава відмови – шкода, що заподіюється адміністративним правопорушенням, підлягає відшкодуванню у порядку цивільного судочинства. В одній зі справ підставою для відмови у відшкодуванні шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, слугувала